

Anarko Kapitalizm Üzerine Bir(inci) İnceleme

Piyasa Anarşizmi Nedir?*

Belgin Büyükbuğa

Dr., Arş. Gör. | Adnan Menderes Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü

liberal düşünce Yıl 20, Sayı 78, Bahar 2015, s. 23 - 43

Giriş

Liberalizmin tarihi ele alındığında, ana akımının klasik liberalizm olduğu açıktır. Ancak geçtiğimiz yüzyıldan itibaren, Amerikan liberalizmi ile ilgili tartışmaların entelektüel camiaya ve akademik çevrelere daha hâkim olduğunu söylemek mümkündür. Sosyal haklar ve büyük devlet taraftarı Amerikan liberalizmine karşılık klasik liberalizmin geçtiğimiz yüzyıldan itibaren temel hürriyetleri mülkiyet hakkı ekseninde açıklayan ultra minimal devlet taraftarı minarşizm ile devletsiz liberal bir düzeni benimseyen anarko kapitalizm daha az tanınmaktadır.

Anarko kapitalizm dışında klasik liberalizm de dâhil olmak üzere tüm liberal ekoller son tahlilde devletin sınırlarını tespit etmekle meşguldür. Amerikan liberalizmi istisna tutulduğunda klasik liberal düşünürler arasında sınırlı devlet ilkesi üzerinde uzlaşma sağlanıyormuş gibi görünmesine rağmen piyasa ile devlet arasındaki sınırın nerede çizileceği üzerinde anlaşma sağlanamaz. Sınırlı devlet ilkesi, kabul edilse de, iktisadi ve siyasi kriz dönemleri ile savaş zamanlarında devletin sınırlarının genişletilmesi taraftarı olunmuştur (Vincent, 2006: 75). Konuyu farklı bir perspektiften ele alan Jasay'e (1991: 21) göre ise devletin sınırına dair tartışma, özgürlüğü maksimize etme amacı ile kurallar sistemi oluşturma ilkeleri arasındaki gerilimin sonucudur.

* Bu makale hakem denetiminden geçmiştir.

Bu çalışmada, bireyin hayat, hürriyet ve mülkiyet olarak özetlenen temel haklarının korunduğu barışçıl düzenin, liberal toplumun esası olduğu kabullünden hareket edilecektir. Bu bakımdan hem devletli hem de devletsiz bir düzende liberal değerlerin korunabileceği önermesi benimsenecektir. Klasik liberalizm ile günümüzde etkili olan Amerikan liberalizmi, minarşizm ve anarko kapitalizm arasındaki ayrışma, piyasa-devlet karşıtlığı aracılığıyla sunulacaktır. Son tahlilde anarşist liberteryenlerin sunduğu anarko kapitalist toplum felsefesine ait kavram seti ve temel önermeleri belirginleştirilmeye çalışılacaktır.

1. Anarko Kapitalizm Perspektifinden Diğer Liberalizmler

20. yüzyıla dek liberalizm, bireyin temel hürriyetlerini iktisadi olarak serbest ticaret ve piyasa ekonomisinde, siyasi bakımdan sınırlı devlet ekseninde korumayı amaçlayan klasik liberalizme tekabül ediyordu. Geçtiğimiz yüzyılın başından itibaren klasik liberalizm içindeki tartışmalar, biri eşitlikçi (Amerikan liberalizmi) diğeri özel mülkiyet temelli (minarşist ve anarko kapitalist) özgürlük yorumlarıyla farklı toplumsal düzen önerileri sunan liberal ekoller ile çeşitlenerek zenginleşmiştir. İki çağdaş liberal akım da klasik liberal felsefeye referansta bulunmakla birlikte, her biri ötekini özgürlük kategorisinden sapma olarak göstermektedir. Bu nedenle öncelikle iki liberal akımın temel önermeleri açıklanmalıdır.

Benjamin Constant'ın antik, Isaiah Berlin'in negatif olarak adlandırdığı özgürlüklerin yeterli görülmeyip, onların kullanımını artıracak fırsatların da oluşturulması taraftarı olan Amerikan liberalizmi, siyasal alanda sınırlı devlet anlayışını eksik bulur. *Bir Adalet Kuramı* adlı çalışmasıyla Rawls, sivil özgürlüklerle siyasi özgürlükleri bağdaştırma girişiminde bulunarak yeni bir liberal anlayış sunar (Özkök, 1999: 15). Özgürlük kavrayışını siyasal alanda kuran Rawls'cu liberalizme göre sorun, hâlihazırda doğanın yarattığı eşitsizlik probleminin toplumsal olarak da devam etmesidir. Amerikan liberalizminin diğeri önemli bir temsilcisi Dworkin (2000: 74) kişilerin elinde olmadan sahip oldukları dezavantajların tazmin edilmesini de gerektiren eşit ilgi ve saygı anlayışı ile liberalizmi yeniden tarif eder. Rawls gibi Dworkin'de insanların doğuştan gelen eşitsizliklerinin piyasa düzeninde devam edeceğine dair ön kabul ile eşitlikçi liberal siyaset kuramı peşinden gider. Fikri temellerini liberalizmle ilişkilendirmekle birlikte Amerikan liberalizmi, sonuç itibarıyla toplumsal ve iktisadi yaşama müdahaleyi destekleyici argümanları benimser. Rawls (2007: 41) liberteryenizmi, klasik liberalizmden daha radikal şekilde, eşitlik ve özgürlük arasındaki dengeyi gözetmeyerek sosyal ve iktisadi ada-

letsizliğe izin verdiği için eleştiri yöneltir. Freeman (2011: 5) klasik liberalizmin esas kurumlarını reddettiği, Kymlicka (2006: 141-143) ise ondan farklı varsayımlarla yola çıktığı için liberteryenizmin farklı kategoriler olarak değerlendirilmesi gerektiği görüşündedir.

Klasik liberal düşünce geleneği içinde gelişen liberteryenizm ise, İki Dünya Savaşı'nın ardından özellikle Anglosakson ülkelerde, liberal sıfatının devletçi tutumu ve faşizmi de kapsayacak şekilde kullanılmaya başlanmasının ardından benimsenmiştir (Rothbard, 2006: 14-15; Davies, 2011: 124). Liberteryenizm, klasik liberalizmin temel ilkelerini sürdüren çağdaş biçimdir. (Lomasky 2007: 27). Klasik liberalizme yakın olmakla birlikte liberteryenizm, iki farklı liberal düzen ve siyaset anlayışına bölünür. Temel hürriyetleri koruyabilmek için ultra minimal devletin varlığını kaçınılmaz gören minarşizm ile cebir tekelden kaçınılabılır olduğundan yola çıkarak devletsiz liberteryen düzeni savunan anarko kapitalizm ayrışır. Öncelikle liberteryenizmin Amerikan liberalizmine yönelik itirazları çıkarılabilir.

Liberteryen perspektiften Amerikan liberalizmi, birey yerine grup ve/veya halk gibi kolektivitelere yöneldiği, gönüllü işbirliği düzeninden toplumsal işbirliğine geçtiği, sınırlı devletten güçlü devlet anlayışına yöneldiği için klasik liberalizmle ortak değerler setini paylaşmamaktadır. Brennan'a (2009: 62, 69) göre Rawls, Dworkin, Freeman ve Sandels gibi Amerikan liberalizminin temsilcileri, mal ve hizmet bolluğu varsayımından hareket ederek devlete üstün yetki tanır ve sosyal adaletin sağlanması amacıyla bazı durumlarda özel mülkiyet ihlallerine izin verirler; bu bakımdan en iyimser ifadeyle demokratik eşitlikçilik yanlısı olabilirler.

Liberalizm içindeki ayrışmayı genel hatlarıyla sunduktan sonra bu çalışmanın da esas konusu olan anarşist liberteryenlerin devletsiz liberal bir düzen önerisinin fikri temelleri üzerine bir soruşturma yapılabilir. Anarko kapitalizm, sosyal ve siyasi olarak liberal değerlerden sapmayı mı yoksa onu en iyi şekilde koruyan bir piyasa toplumu düzenini mi önermektedir? Anarko kapitalizm, bireyin temel hürriyetlerinin yalnızca gönüllü işbirliğine dayanan piyasa kurumu aracılığıyla gerçekleştirilebileceği iddiasıyla liberal bir önerme sunuyor gözükmektedir. Diğer yandan klasik liberalizmden olduğu kadar Amerikan liberalizmi ya da minarşizmin siyasal vechesi olan liberal değerlerle biçimlendirilmiş devlet teorisini reddettiği için kopuş içinde olduğu ileri sürülebilir.

İki farklı istikameti gösteren yollardan birine girmeden önce klasik liberalizmin felsefi temelleri üzerinde uzlaşmaya varmak gerekir. Klasik liberalizm, bireyin temel hürriyetlerinin korunmasını esas alır. Bunu, iktisadi

olarak özel mülkiyetin benimsendiği piyasa ekonomisi ile siyasi olarak sınırlandırılmış hükümetler aracılığıyla gerçekleşeceği düşüncesini benimser. Temel hürriyetlerin korunduğu barışçıl ilişkiler düzeninin piyasa ile devletin uyumlu işbirliği aracılığıyla mümkün olabileceği önerisini savunur. Bu durumda klasik liberalizmde piyasa ve devlet, aynı amaca hizmet eden bütünü parçalarıdır ve aralarındaki ilişkinin uyumlu olduğu varsayılır. Oysa anarko kapitalizme göre, piyasa ile devlet arasında uyumlu ve tamamlayıcı bir ilişki yoktur. Temel hürriyetler için gönüllü ilişkiler alanı olan piyasa, olmazsa olmazdır; buna karşın devlet ya da daha üst bir soyutlama ile siyaset kurumunda cebre başvuru ikinci/tali yoldur. Birey ve mülkiyet konularındaki ortaklık, “piyasanın yeterliliği” meselesinde farklılaşır. Anarko kapitalist perspektiften, piyasa kurumu odağında tahlil yapıldığında diğer liberalizmle olan ayrışma daha açık şekilde ortaya konacaktır.

Ekseriyetle piyasa, tercih edilen ekonomik sistemlerden biri olarak yorumlanmaktadır; ancak bu çalışmada daha geniş perspektiften yaklaşılarak, Hayekçi kavrayışla ele alınacaktır. İktisadi bir modelden çok daha fazla olan piyasa, ekonomi kavramı ile karşılaştırıldığında daha iyi anlaşılacaktır. Antik Yunan’daki anlamına referansla ekonomi, bir hanenin geçimi ile ilgilidir. Buna göre ekonomi, belirlenmiş amaca uygun olacak şekilde kaynakların tahsis edilmesidir. Piyasa ise iç içe geçmiş pek çok ekonominin oluşturduğu bir şebekedir ve asla tekil bir amaçlar düzenine hizmet etmez (Hayek, 2012: 352 vd). Dolayısıyla akademik/entelektüel olarak eşitlik, gelir dağılımı ya da yoksulluk gibi problemlerin piyasa ile ilişkisi araştırılabilir, ancak piyasa kurumunu gelirleri bakımından insanları eşitlemek ya da yoksulluğu tümünden ortadan kaldırmak gibi makro hedeflerden sorumlu tutmak anlamlı olmayacaktır. Zira piyasada sonsuz ilişki içinde göreceli karşılaştırmalar yapmak mümkündür. Diğer liberal düşünürler gibi Hayek de, piyasayı içinde sayısız amacı gerçekleştirmeye çalışan ekonomilerin olduğu kozmos olarak kabul eder. Bu bakımdan Hayek’in (2012: 353) de ifade ettiği gibi piyasa, kendiliğinden doğan düzen türlerinden biridir. Hiç kimseye ait olmayan bu keşif, özel mülkiyet ve mübadele gibi kurumlarla birlikte, toplumda genel olarak iş görme usulüdür. Liberalizmin piyasa taraftarı bir ideoloji olduğu yönünde görüş birliği vardır. Daha yakından ele alındığında ise piyasa kurumuna yönelik gizli güvensizlik minarşizmden Amerikan liberalizmine dek daha görünür hale gelir.

Piyasa kurumuna, diğer bir ifadeyle bir toplumun üyelerinin tümünün temel hürriyetlerini ve aralarındaki barışçı düzeni sağlayan kendiliğinden doğan düzene dair liberal okulların yaklaşımı tahlil edilebilir. Öncelikle Amerikan liberalizmi ve devamında klasik liberalizm ve minarşizmin piyasa

anlayışı daha ayrıntılı ele alınabilir. Amerikan liberalizmi, toplumdaki bireyler arasındaki ilişkilerde doğal bir eşitsizlik olduğu tespitinden yola çıkar. Rawls, eşitsizliği maddi kaynaklar üzerinden değil, daha temelde maddi gelir elde etmeye yarayacak niteliklerin, kişisel becerilerin eşit dağıtılmadığından hareket ederek açıklar. Böylelikle doğada var olan eşitsizlik problemi, piyasa içinde de çözülemeyecektir ve gayri adil bir sistem olacaktır. Sandels (2013: 304) de iktisadi eşitsizliğin sonuçlarını değerlendirerek, toplumun bir arada yaşamasına engel oluşturacak şekilde zenginlik ve fakirliğin aşırı uçlara savrulacağını ileri sürer. Sosyal adalet bakımından sorun teşkil eden düzen, Rawlsu nitelendirme ile toplumsal işbirliği gereğince düzenlenmiş piyasa anlayışına yaklaşmalıdır.

Klasik liberalizmde olduğu gibi minarşizmde de piyasa kurumuna yaklaşım, tam bir yeterlilik ve güven içermez. Şüphesiz liberal iktisadi düşünce piyasayı sonuçları bakımından olduğu gibi ahlaki olarak da insanın temel özgürlüklerine imkan sağlayan yegane düzen olarak kabul eder. Ancak hiçbir şekilde piyasanın insan topluluğu için tek başına yeterli olacağı argümanını benimsemez. Adam Smith piyasanın barışçıl doğasının sürdürülebilmesi için devletin dış güvenlik başta olmak üzere oligopolleri önlemek ve bebek endüstrileri korumak gibi görevleri olduğunu ileri sürer (Kennedy, 2008: 247, 8). Amerikan liberalizminin temsilcileri gibi doğal eşitsizlikleri öne çıkarmasa dahi klasik liberalizmin iktisadını kuran Smith için piyasadan önce gelen konu, güvenlidir. Smith'e göre güvenlik, piyasanın varlığı için zorunlu koşuldur, aksi halde doğal özgürlük düzeninin varlığı tehlike içindedir. Smith aracılığıyla açıklamaya çalıştığımız husus, klasik liberal düşünce geleneğinde piyasa faaliyetleri ile siyasal edimler arasında kurulan ilişkinin tamamlayıcılık şeklinde tarif edilmesidir. Piyasanın ancak devletin hukukla sınırlandırılmış cebir gücüyle süreklilik sağlayabileceğine dair düşünce ile klasik liberalizm, devleti liberal değerler aracılığıyla dönüştürme amacını benimser. Klasik liberalizmin ve günümüzde ona en yakın liberal okul olan minarşizm de piyasa kurumuna çoğu kez gizliden güvensizlik ve kuşkuyla yaklaştığı iddia edilebilir. Minarşist liberteryenler diğer tüm alanların piyasa kurumuna bırakılması gerektiği hususunda anarşistlerle birleşirler. İstisna, dış güvenlik, adalet ve yargılama hizmetleridir. Genel olarak piyasaya yaklaşım bakımından bir tahlil yapmak gerekirse, Amerikan liberalizmde "piyasaya karşı", klasik liberalizmde (ve minarşizmde) ise "piyasa uğruna" müdahale öngörülmekte ve siyaset kurumu aracılığıyla düzenlenmeye çalışılmaktadır.

Diğer liberalizmlerden ayrılan anarko kapitalizm için piyasa, mülkiyet hakkı ile başlayan özgürlüklerin en iyi korunacağı düzen olduğu gibi ahlaki ve iktisadi olarak da yetkin bir kurumdur. Anarşist liberteyenlerin piyasa ta-

savvurunu en iyi açıklayan nitelendirme “engellenmemiş piyasa”dır. Kavramın sahibi olan Rothbard, müdahaleye maruz kalan piyasalardan ayırt etmek için engellenmemiş piyasa kavramını kullanır. Bu bakımdan engellenmemiş piyasa, yalnızca üretim araçlarının kısmi ya da tam mülkiyetinin özel şahıslarda olmasını değil mülkiyet hakkı ile birlikte bireylerin gönüllü ilişkiler ağında olmasını ve dışarıdan hiçbir şekilde müdahalenin¹ olmaması gerektiğini ifade eder (Rothbard, 2009a: 78). Rawls’taki toplumsal işbirliğinin aksine Rothbard’da rıza ile gerçekleşen işbirliğinden bahsedilebilir. Piyasa, liberalizmin özü olan temel hürriyetlerin gönüllü mübadele ilişkisi içinde korunabildiği yegâne düzen olarak cebir kullanımının kurumsallaşmasını önleyebileceği iddiasını taşır.

Piyasa kurumuna yaklaşım, liberal ekollerin siyaset kurumunu ve devlet teorisini belirler. Bu bakımdan Amerikan liberalizmin düzenlenmiş piyasa ile birlikte müdahaleci devlet anlayışı içinde olduğu açıktır. Özellikle Rawlsu siyaset felsefesi, siyasal alana ilişkin zengin bir kavramsal açıklamaya sahiptir. *Siyasal Liberalizm* adlı eserinde Rawls, doğal düzenin sebep olduğu eşitlik ve hakkaniyet sorunu toplumun üyelerinin farklı iyi yaşam projelerine rağmen kamusal akıl yoluyla biçimlendirdiği siyasal alan aracılığıyla çözümler. Freeman (2011: 16) ise toplumsal olanın emanetinden başka bir şey olmadığını ileri sürdüğü politik gücün herkesin temsil edildiği, tarafsız olarak ve yalnızca ortak iyi adına kullanıldığı bir anlayışın ürünü olduğunu savunur. Klasik liberal düşünce geleneği ise piyasa kurumu ile devlet teorisinde tamamlayıcı uyumlu birliktelik kuracak siyasal anlayışın düşünsel temelleri ile meşguldür. Piyasa anlayışına bağlı olarak klasik liberalizm sınırlı devleti, minarşizm ise ultra minimal devlet anlayışı taraftarıdır.

Anarko kapitalizm dışındaki tüm liberalizmler, siyaset kurumunu zorunlu olarak görülmesi gereken ortak işlerin çözüm arandığı yer olarak kabul eder. Siyasetin kurumsal olarak algılanışı onun özüne ve işleyişine hakim olacak ilkeleri de belirginleştirmektedir. Amerikan liberalizmi için kamusal işlerin görülmesi, ortak iyinin aranması gibi görevler siyaset alanına ait sorumluluklardır. Ancak üç liberal ekol de, benimsenen devlet teorisi ekseninde siyaseti toplumun geneli için tamamlayıcı, olumlu bir yapı olarak görür. Ancak devletin iktisadi kaynaklara sınırlı da olsa sahipliği, yaptığı yasal düzenlemeler ile piyasayı yönlendirmesi ve müdahalesi hatta bazı hizmetleri sağlamak üzere aldığı vergiler ile tıpkı bir ticari aktör gibi eylemde bulunmasına rağmen hizmet-bedel ilişkisini yok sayması gibi meseleler üzerinde durulmaz.

1 Rothbard piyasaya müdahaleyi üç yönlü olarak açıklar. Daha ayrıntılı bilgi için bkz. Murray Rothbard, *İnsan, İktisat ve Devlet I-II*, Çev. Ahmet Uzun ve Ayşe Meral Uzun, Ankara: Liberte Yayınları, 2009.

Piyasa-devlet arasında uyumlu olduğu düşünülen ilişki, anarko kapitalizm tarafından kabul görmez. Anarko kapitalizm dışındaki liberal ekoller devleti Weberci klasik tanımını kabul etmekle birlikte onu yalnızca cebir kullanma tekeline sahip bir kurum olarak tanımlamazlar. Devlet cebre sahiptir ve bu bakımdan toplumdaki tüm bireylerden ve diğer kurumlardan ayrılır. Anarko kapitalizm ise gönüllü ilişkiler ağı olarak tarif ettiği piyasa ile devlet arasında karşıtlık kurar. Devletin cebir kullanma tekeli, toplumda hiç kimsenin sahip olamayacağı bir ayrıcalıktır.

Diğer liberalizmlerden farklı olarak anarşist liberteryenler, devletin hukuk yoluyla sınırlandırılabilmesinin, temel hürriyetleri korumak üzere diğer bireylere karşı yargının tarafsız hareket edebilmesinin mümkün olmadığı savını benimser. Bu sebeple anarko kapitalizmin siyaset anlayışı, anarşist hatta Marksist kurama daha yakındır. Tıpkı anarşizm ve Marksizmdeki gibi cebir ve sömürü ile ilişkilendirerek devleti, bir sınıfın diğerinin ürettiklerine el koyduğu için reddederler. Marks'ın toplumsal sınıf ayrımına benzer şekilde ancak ondan çok daha önce Jean Bastiste Say ve Benjamin Constant gibi iktisatçı ve düşünürlerin yanında, Charles Comte, Charles Dunoyer gibi toplum bilimcilerinin de olduğu Fransız Endüstriyel Hareketi, tarihi yaşamını üretim ve ticaretten sağlayan üretici ya da endüstriyel sınıf ile üretilenleri sömürerek yaşamını sürdüren egemen sınıf arasındaki mücadele olarak adlandırmaktadırlar. Bu ayrıma göre yaşamını üretim ve ticaretten sağlayan çiftçi, çoban, işçi, sanayici gibi üretici sınıf ile üretilenleri sömüren soylular, aristokrasi, bürokrasi, devlet başkanları, krallar gibi egemen sınıf arasındaki mücadeledir.

Liberal kuramcıların pek çoğu, insanın hayatta kalmak için seçtiği yolun ya da toplumdaki ilişkilerin niteliğini belirleyen ilkelerin neler olduğunu aramışlardır. Friedric Bastiat (1996: 129) ve Rand (2006: 29) gibi liberal düşünürler, insanın hayatta kalmak için ya üretmek ya da üretilenlere el koymak arasındaki seçeneklerden birini seçtiğini ileri sürerler. Hatta Bastiat, yağma olarak adlandırdığı yollar içinde, savaştaki yağma gibi uzun süreli ve muhtemelen en etkili olanı olarak, yasal yağmayı gösterir. Siyaset ile piyasa kurumu arasında karşıtlık kuran anarşist teoriye göre ikisi arasındaki temel fark, iş/hizmet görme usulüdür. Bu bakımdan anarko kapitalizm, diğer tüm liberalizmlerden bu düşünce ile ayrılır. Piyasa yolu ile siyasi yol farklıdır ve ikisinin ilişkisi piyasa yolunda devam edemez. Piyasa üretimin, siyaset yağmanın yoludur. Alman sosyolog Franz Oppenheimer'ın toplumsal güç ile kast ettiği, üretim siyasi güç ise yağmadan başka bir şey değildir. Albert Jay Nock ise insanlık tarihinde birbirini dışlayan iki güç olduğunu söyler. İnsanların doğal kaynakları işbirliği yoluyla dönüştürmesi toplumsal güçtür; oysa insanların

üzerine uygulanan güç yani üretilenlere el koyma ise devlet gücüdür (Oppenheimer, 2005: 44-45; Nock, 1935: 2). Murray Rothbard ise toplumda geçerli olan iki ilkenin var olduğunu söyleyerek ilişkilere dair bir tahlil yapar. Dışarıdan herhangi bir müdahale olmaksızın bireylerin iradeleriyle gerçekleşen mübadelede yalnızca piyasa ilkesinin hakim olacağını ifade eder. Piyasa ilkesine karşı hegemonik ilke ise, zor/cebir yoludur (Rothbard, 2009a: 1164).

Anarşist liberteriyenlerin benimsediği bu ayrıma göre siyaset kurumu ve siyasi yol, her ne kadar ortak iyinin gerçekleştirilmesi gibi gösterilse de arkasında yatan temel motivasyonun üretilenleri bölüşme problemi olduğunda ısrar eder. Bu bakış açısıyla siyaset, üretim değil bölüşüm yeridir; gönüllü ilişkilerin değil cebirin alanıdır; barış değil çatışma ve savaşın mekânıdır. Yukarıda ifade edilenler aracılığıyla görülecektir ki, anarşist liberteriyenlerin siyaset kurumuna yaklaşımları, sol ve anarşist teorininkine yakındır.

Kuşkusuz yukarıda anılan isimlerin hepsi anarşist felsefenin düşünürleri olarak anılmamaktadır. Ancak engellenmemiş piyasa kavramını en iyi açıklayan sosyal teorilere sahip düşünürlerdir. Bu bakımdan anarko kapitalist toplum ile devletli bir toplum teorisi sunan liberal ekoller arasındaki ayırım açıklığa kavuşturulmuş olmaktadır. Ancak piyasa toplumunun diğer liberalizmlerle düştüğü karşıtlığı açıklamak için anarşist felsefeden nasıl beslendiğini ve hangi ortaklıklara sahip olduğunu da tartışmak gerekir. Bu nedenle anarko kapitalizmin, anarşist teoriden gelen temel önermeleri ortaya konmalıdır.

2. Anarko Kapitalizm ve Anarşizmin Ortak Kavramsal Çerçevesi

Anarko kapitalist toplumu açıklamaya yönelik girişimde, yalnızca klasik liberalizm ve kapitalizm ile bağ kurmak, çalışmayı eksik bırakacaktır. Oysa yukarıda tartışmaya açıldığı gibi bireysel özgürlükleri korumak amacıyla cebir kullanımının kurumsallaşması, hiyerarşi ve otoriteye karşı olma, anarşist ideolojinin özünü teşkil eder. Rothbard verdiği mülakatta² anarşizm ile kapitalizmin birbirini en iyi karşılayan sistem olduğunu, biri olmadan diğerinin sürmesinin imkânsızlığını dile getirmişti. Geçtiğimiz yüzyılda Rothbard ve savunduğu anarko kapitalist toplum değerleri iki ayrı dünya görüşüne referansta bulunuyordu. Anarşizm, ekseriyetle sol politik görüşle yan yana anılmaktadır. Klasik anarşizm diğer felsefe ve ideolojilerden farklı olarak özgürlük talebini devleti dönüştürerek değil, onu ortadan kaldırma amacıyla dile getirir.

2 Interview with Murray Rothbard <http://mises.org/library/new-banner-interview-murray-n-rothbard-0> (02.03.2015)

William Goldwin gibi aklın otoriteye karşı özgürlüğünü savunan Aydınlanmacı anarşistlerin dışında Joseph Proudhon, Michael Bakunin ve Kropotkin gibi klasik anarşist teorisyenler, otoriteye karşı özgürlük talebini toplumsal bir temelden savunur. Anarşizm, herkesin eşitlik içinde yaşadığı ve ayrıcalıkların kaldırıldığı bir düzende kolektif mülkiyeti benimser; bu yönüyle Marksizm gibi sol politik ideolojilerle anarşizmin fikri alışverişi yüksektir. Ancak anarşizm toplumcu/kolektivist kanadının yanında bireyci düşünsel geçmişe de sahiptir. Özellikle Proudhon'un eserlerini İngilizceye çevirerek tanınırlığını artıran Benjamin Tucker³ gazeteci olmasına rağmen Amerikan bireyci anarşizmi için önemli bir isimdir. Diğer yandan Josiah Warren, Lysander Spooner, Linda ve Morris Tannehill, bireylerin hiçbir cebir ve baskı olmaksızın sosyal birliklerini sağlayabileceği önerisi üzerine çalışmalarını sürdürmektedirler.

Anarko kapitalizmin çoğunlukla bireyci anarşizm olarak adlandırılmasında 19. yüzyılda Amerika'daki liberal anlayışın etkisi vardır. Bireyci anarşizm, devletsiz toplum fikrini bireyin özgür birlikteliklerine dayanan serbest piyasa aracılığıyla mümkün olacağı fikrinden hareket eder (Crocetta, 2007: 213-214). Anarko kapitalizm, bireyci anarşizm gibi mülkiyetçi anarşizm olarak da adlandırılmaktadır. Yukarıda ifade edilmeye çalışılan bireyci anarşizmin felsefi ve siyasi önermeleri, anarko kapitalizmi besleyen en önemli damarlardan biridir. Mülkiyetçi anarşizm ise yine anarko kapitalizmin tüm hürriyetleri mülkiyet üzerinden açıklamasının ürünü olabilir. Ancak bireyci ya da mülkiyetçi anarşizm ifadesi anarko kapitalist toplumun işleyişine dair sınırlı bir açıklama olmaktadır.

Anarko kapitalizm ise ideolojiler skalasında anlamlı olmakla birlikte onun diğer anarşist tasavvurlardan ayırımına dair kapalı bir ifade olarak kalmaktadır. Devletin olmadığı liberal bir düzenin işleyişine dair en açık nitelendirme, piyasa anarşizmidir. Piyasa anarşizmi, anarşizmin toplumcu/kolektivist kanadındaki devletsiz bir düzendeki özgürlüğün nasıl tesis edileceğine dair belirsizliği de aşarak, temel hürriyetlerin kendiliğinden var olabileceğine dair usulü açıklamaktadır. Toplumcu anarşist teoriden farklı olarak toplumda hiyerarşik, otoriter bir yönetimin terk edilmesi sonucunda, bireylerin özgürlüklerini ihlal etmeden işleyişin nasıl olacağına dair açık bir fikir vermektedir. Bu sebeple diğer adlandırmalar arasında anarko kapitalist toplumu en iyi karşılayanı piyasa anarşizmidir.

³ Tucker, İngilizce'de yayınlanan en iyi anarşist yayın olarak nitelendirilen *Liberty*'yi çıkarır. Yayın hayatına 1881'de başlayan *Liberty*, 1907'ye dek devam eder. Daha ayrıntılı bilgi için bkz. Paul Avrich, *Anarşist Portreler*, Çev. Osan Akinhay, İstanbul: Doruk Yayınları, 2003.

Tüm anarşist teoriler devlet otoritesinin ortadan kalkmasında hemfikirdir ancak ardından kurulacak/oluşacak düzen konusunda uzlaşma içinde değildir. Proudhon (2007: 88) toplumda işleri karşılıkçılık (mutualizm) olarak adlandırdığı şekilde bireylerin gönüllü iradesine bırakırken, Kropotkin (1999: 76) ve Bakunin (1998:315) toplumun kendi kendisini yönetmesi hedefini gerçekleştirmek üzere öz yönetimi benimser. Proudhon'un kişilerin birbirlerinin iradelerinin uyuşması sonucu oluşan sözleşmeler ile iş görmesi olarak özetlenebilecek karşılıkçılık, ilk bakışta Amerikan bireyci anarşizminin sözleşme edimiyle insanların devlet olmaksızın tüm ihtiyaçlarını ve hizmetlerini görebileceği düşüncesine yakın durur. Yalnızca taraflar arasındaki bir taahhüt olduğu için dışarıdan hiçbir otoritenin dayatmaya maruz bırakmayan sözleşme, Proudhon (2007: 88) için özgürlüğün ve refahın çıkış yoludur. Ancak Gambone Proudhon'un karşılıkçılık düşüncesinin hem kapitalizme hem de sosyalizme alternatif bir sistem olarak değerlendirilmesi gerektiğini belirtir. Çünkü Proudhon küçük ölçekli mülklerin özel şahıslarca sahiplenilmesi fikrini benimsiyordu ancak büyük endüstrilerde özel mülkiyete karşıydı (Gambone, 2004: 4). Aynı zamanda Thomas'ın da (2000: 218) bahsettiği gibi malların değişim değerinin o malı üretmek için harcanan emek miktarı ile ölçülmesini, malları edinmek için yapılacak ödemeleri Robert Owen'in önerisiyle yani emek çekleri ile kabul eden bir ulusal banka aracılığıyla yapılmasını savunuyordu. Oysa anarşist liberteryenlere göre gönüllü mübadele düzeninden başka bir şey olmayan piyasa düzeni, hâlihazırda bireylerin temel hürriyetlerini koruyarak yaşayabilecekleri barışçıl düzenin nasıl gerçekleşeceği gösterir. Anarko kapitalist toplumun en yalın haliyle açıklaması olan piyasa anarşizmi aynı zamanda devletsiz liberal bir toplumu ifade eder.

Piyasa anarşizminin anarşist teori ile kurduğu bağları ve ortak zemini açıklığa kavuşturmak gerekir. Böylece diğer liberal ekollerin sunduğu paradigmadan farklı olarak devletsiz toplum anlayışının fikri kökenleri de belirginleşmiş olacaktır. Piyasa anarşizmi de dâhil olmak üzere anarşist teori, devletli bir toplum düşüncesini benimseyen siyaset felsefesinin ekseriyetle kabul ettiği iki temel önermeye itiraz eder. Bunlardan ilki, doğa durumu/toplum durumu karşıtlığı üzerine kurulan kaos/düzen, savaş/barış yada ilkelik/medeniyet ikiliği aracılığıyla yapılan tahlildir.

Siyaset felsefesinde etkili olan sözleşme teorileri aracılığıyla doğa durumu-sivil yönetim arasındaki zıtlık gösterilmeye çalışılır. En azından fiktif olarak, toplumun geneli için sivil yönetim üzerinde uzlaşması ve temel hürriyetlerini devretmesine karşılık, ilkelik, kaos ve şiddet geride bırakılacaktır. Locke'un temkinli iyimserlik içeren doğa durumuna karşılık Hobbes'un tasviri kendisinden sonraki siyaset felsefecileri tarafından da geniş kabul gör-

müştür. Hobbes siyasal egemenliğin yokluğunu yalnızca yönetim eksikliği olarak değil aynı zamanda değerler anarşizmi olarak tasvir eder. Dunn, (1969: 79) Hobbes'un doğa durumunun "etik boşluk" içerdiğini ifade eder. Daha açık bir ifade ile Hobbes'un sivil yönetim öncesinde bireyin can ve mal güvenliğine yönelik saldırıyı hayatta kalmak amacıyla makul karşılamaktadır. Yani yaşamak ve varlığını sürdürebilmek amacıyla kişi doğal bir hak olarak diğerlerinin hürriyetlerine ihlal etme hakkına sahiptir. Bu bakımdan doğa durumu vahşetle de anılır. Böylece devletsiz durum, ilkelik ve düzen yokluğu ve kaos anlamına gelir. Devlet yani siyasal birlik, düzen ve barış yani medeniyet demektir.

İster siyasal birlik ister sivil yönetim adı verilsin, devletin tek başına düzen ve medeniyet ile ilişkilendirilmesi, anarşist teorinin başlıca itirazlarından biridir. Çünkü doğa durumu, ilkeliliğin ve düzenin olmadığı durum değildir. Doğa durumunda siyasi otoritenin olmaması, insanların temel hürriyetlerinin olmadığı ya da bunların bilinemeyeceği anlamına gelmez. Anarşist teori, geçmişten günümüze tüm toplumda bireylerin ufak kabileler içinde olsa dahi bazı temel kurallara sahip olduğunu gösterir. Kavram olarak "anarchia" yada "anarchos" Yunanca'da hükmedenin ya da hükümetin olmadığı durumu belirtmek üzere kullanıldığı gibi, bugün yaygın şekilde ilişkilendirildiği gibi kaos, kargaşa ve şiddet anlamını taşımaz. Siyaset felsefesinde de kabul görmüş bu tür kullanımı ve bundan doğan düşüncüyü Fransız anarşist düşünür Bellegarrigue de çürütür. Buna göre, anarşinin kurlsuzluk ve düzensizlik şeklinde anlaşılmasına yol açan şey, bir yönetim yokluğundan ziyade, aksine birden çok yönetimin iktidar mücadelesinin yarattığı çekişme ve sürtüşmedir (Bellegarrigue, 2007: 95). Piyasa anarşizmini de içine alır şekilde anarşist teori düzen, barış ve medeniyetin yegâne yolunun devletli toplumdaki geçtiğine dair seçimsiz bir yol olduğuna dair inancın sürekli şekilde körüklendiği düşüncesini paylaşırlar.

Devletli toplum görüşüne yönelik ikinci itiraz ise toplum gibi devletin de doğal olduğu hatta toplum ile devletin bir/özdeş olduğu düşüncesi ile birlikte devletin de ihtiyaçlar neticesinde vücut bulduğu yönündeki kavrayıştır. Bu görüşe göre devlet, tıpkı toplum gibi doğal olarak ortaya çıkmıştır ya da daha kabul edilebilir şekilde ifade etmek gerekirse devlet toplumun ihtiyaçlarının sonucu olarak var olmuştur.

İnsanların ihtiyaçları neticesinde sosyalliğe meyilli tasavvuru, toplumu doğal bir oluşum kılar. Tıpkı Hayek gibi ancak çok daha öncesinde Edmund Burke'e referansla doğal/suni düzen ayrımı yapan Belçikalı düşünür Gustave de Molinari'nin toplumsal ayrımını daha yakından ele almak gerekiyor.

Molinari, toplumu kendi dinamizmi içinde ihtiyaçlarını karşıladığı gönüllü mübadele düzenini doğal toplum, buna karşın devlet düzeni suni toplum olarak adlandırıyor (Hart, 1981:265). Doğal toplumda bireyler ihtiyaçlarını karşılamak üzere kendiliğinden bir araya gelir; bu bakımdan her bir birey sosyal ve iktisadi ağın sayısız aktif üyesinden biridir. Molinari'nin anarşist teorisinin temelinde var olan bu düşüncesine göre toplumun ihtiyaçlar nedeniyle ürettiği kurumlar içinde devlet sayılamaz. Zira toplum içindeki ilişkiler eşitlik ve denklik içinde evrilir; ancak devlet cebir ile iktidara gelir ve hiyerarşi kurar. Bu bakımdan doğal toplumdan farklı olarak suni toplum devletin cebir yoluyla istilası ile başlar.

Diğer bir konu, toplum-devlet ya da halk-devlet ilişkisinin niteliğidir. Çoğu kez özellikle demokrasi teorisyenlerince siyasal otoritenin seçimle yönetim hakkı kazandığından ötürü temsil ilişkisi kurulmakta ve halkın yöneticileri seçmesi sebebiyle onların tüm karar ve eylemlerinden sorumlu olduğu düşüncesi benimsenmektedir. Oysa temsil yalnızca siyasal iktidarın kimin elinde olacağını gösterir, onun istediği her saha/konuda karar alıp uygulamasını sınırlandırmaz. Diğer yandan, siyasette temsil bağının zayıf olması gibi azınlıklar konusu da dahil olmak üzere problemleri pek çok alan vardır. Rothbard ve diğer anarşist liberteriyenler, halkın devlet, devletin de halk olmadığını belirtir. Dolayısıyla Amerikan halkını, Afganistan ve Irak'ın işgalinden ya da Çin halkını Mao iktidarını seçmiş olmaktan ya da Almanları Nazilerin savaş sırasında yaptığı Yahudi katliamından sorumlu tutmak mümkün değildir. Anarşist liberteriyen Rothbard (2009a: 905-906) halkın devlet, devletin de halk olmadığını belirtirken öncelikle siyasal kurum olarak devletin aldığı tüm kararların onu oluşturan toplumun üyelerine mal edilemeyeceği aynı zamanda demokratik yönetimlerde dahi seçilenlerin halkın iradesini yansıtmak gibi bir niteliğinin olamayacağını açıklamaktaydı.

Son husus ise toplumsal gelişmesinin belirli aşamasının neticesinde devletin zorunlu bir uğrak olduğu yönündeki düşüncedir. İskoç Aydınlanması filozoflarının toplumların farklı gelişme aşamaları içindeki durumunu ve değişimini bazı değişkenler aracılığıyla incelemeye dönük yaklaşımları, "dört aşamalı tarihsel tez"lere dönüşmüştür. Toplumsallığın daha basit ya da gelişmemiş biçimlerinden daha karmaşık ve gelişmiş biçimlerine doğru giden bu toplumsal insanın hikâyesi, Ferguson'da vahşilikten barbarlığa, oradan da incelmış ve gelişmiş toplumların yer aldığı medeniyete doğru uzanan tarihsel bir süreçtir. Smith ise tarihsel aşamaları "geçinme biçimi"ne göre dört eveye ayırmaktadır. Servetin birikimi ile birlikte mülkiyet hakkını koruyacak uygun bir politik örgütlenme, Smith için sivil hükümetin görevini de belirler. Geçinme biçiminin değişimi mülkiyet haklarının gelişmesine neden olurken

sivil devletin formunu da şekillendirmektedir. Buna göre çobanlar dönemine rastlayan refah seviyesindeki eşitsizlik, sivil devletin bir aşamasını zorunlu kılar (Smith, 2006: 64).

Ekelund ve Hebert'e göre Smithçi düşüncede insanların siyasi itaatinin temelinde otorite değil, fayda vardır. Böyle bir iddia ancak eşitsizliğin ve mülkiyet hakkının gelişmeye başladığı çobanlık, tarım ve ticari toplum için geçerli olabilir. Zira Smith avcılık döneminde yoğun bir yoksulluk yüzünden insanlar arasında genel bir eşitliğin olduğunu, üstünlüğün yaş ya da kişisel özellikler nedeniyle ortaya çıkacağını söylemektedir. Ekelund ve Hebert'in "insanların zaman içinde, tecrübe ederek, aynen işbölümü ve para gibi siyasi otoritenin de kendilerine yararlı olduğunu gördükleri için ona itaat ederler" (2004: 128) şeklindeki tespitine katılmak mümkündür. Çünkü insanlığın iktisadi öyküsü olan toplumsal aşamaların daha medeni olmaya dönük evriminde, insan doğasının evrenselliğinin gelenekler, adet, inanç ve kurallar bakımından çeşitlilik gösteren sosyal ve kültürel unsurlara rağmen geçerliliğine yönelik inanç hakimdir. Sosyal hayatın kural ve kurumlarının zaman içinde doğruluğu defalarca test edilmiş pratiklere dayandığı yönündeki temel metodolojik düşünce gereği, piyasa gibi devletin oluşumu da yararlılık ilkesi ile açıklanmaktadır.

Klasik ekonomi politikçilerden farklı olarak Marksist teori, modern devleti, toplumun gelişim ve ihtiyaçlarının neticesindeki dönüşüm değil dönüşümün neticesinde ortaya çıkan sınıfsal çatışmanın ürünü olarak kabul eder. Bir kesimin çıkarı uğruna sömürü ve baskı aracı olarak iş gören modern devlet ve bürokrasi, burjuva sınıfının ortak işlerini yöneten kuruldanda daha fazlası değildir (Marx ve Engels, 2014: 40). Toplumların barbarlık aşamaları (ilk, orta ve yukarı) üretimi kendi gereksinimleri ile karşılamalarına, basit ve rastlantı sonucu kalan fazlalıkların değişimine karşılık gelirken, uygarlık var olan tüm işbölümünün güçlendirip geliştirdiği gibi yalnızca üretimin değil, üretilenlerin değişimiyle ilgilenen sınıfı (tüccar) doğuran yeni bir aşamadır (Engels, 2003: 150-158). Bu yönüyle uygarlık, üretime katılmaksızın onun yönetimini ele geçiren tüccar sınıfı ile birlikte servetin artışı meydana getirir. Zenginliğin ufak bir azınlığın elinde merkezileşmesi sonucu devlet, büyük yoksul çoğunluk arasındaki ilişkileri düzenlemek üzere inşa edilir. Dolayısıyla Engels için devlet dışarıdan dayatılmış bir güç değil aksine toplumun gelişmesinin belirli bir aşamasındaki ürünüdür (Engels, 2003: 162). Bu bakımdan Marksist teoriye göre modern devlet, sınıflar arası mücadelenin ürünüdür. Oysa klasik anarşist teoriye göre devlet, toplumun tarihsel seyrinde zorunlu bir uğrak olmadığı gibi toplum gibi doğal bir oluşum da değildir.

3. Piyasa Anarşizminin Prensipleri Belirginleştirilebilir mi?

Devletin olmadığı düzende, temel hürriyetler barış içinde nasıl korunabilecektir? Cebir tekelinin kuramsallaşmadığı liberal bir toplumsal düzenin ilkelerinin belirginleştirilmesine yönelik bir girişimde bulunulabilir. Piyasa anarşizminin temel hürriyetleri mülkiyet kurumu aracılığıyla tanımladığı hatırlanmalıdır. Bu kısımda piyasa anarşizmi ile kast edilen esasında Rothbard'ın engellenmemiş piyasa olarak da adlandırdığı devletsiz bir liberal toplumsal düzen önerisidir.

3.1. Doğal Hukuk ve Doğal Haklar:

Klasik liberal düşünce geleneğinde, doğal hukuk ve doğal haklar kuramı temel hürriyetlerin tesisi için başvurulacak kaynaklardan biridir. Ancak doğal hukuk ile sınırlandırılmaya çalışılan sivil yönetim, bir yandan da hukukun kurallarını cebir ile uygulayan tekele dönüştürülür. Doğal hukukun sivil yönetime varan yolunu kesen Rothbard için cebir gücü, hukuk aracılığıyla kurumsallaşmamalıdır.

Toplumsal bir varlık olarak insanın diğerleriyle ilişkilerinde ona rehberlik edecek etik kod, doğal hukuk kuramından üretilebilir. Bireyci anarşizmin temsilcilerinden Benjamin Tucker “Anarşizmin tam olarak anlamı, doğal özgürlük yasasının tanınması ve uygulamasıdır” (1893: 37) derken piyasa toplumunda hâkim olacak hukukun ilkelerini kast etmekteydi. Anarko kapitalist toplumun dayandığı felsefi kaynaklar, doğal hukuk ve doğal haklar kavramlarıdır (Rothbard, 2009a: 21; Dun, 2003: 2).

Doğal hukuk ve haklar teorisi, çoğunlukla John Locke'un siyaset felsefesinin temellerini oluşturan sütunlardan biridir. Günümüz anarşist liberteryenleri Locke'un teorisinden faydalanmışlardır. Bu kısımda Locke ile birlikte 16. yüzyıl hukukçularından Hugo Grotius'un mülkiyet hakkını temellendirmek üzere başvurduğu doğal hukuk kuramına yer verilmelidir.

Locke'un (2004: VII/87) siyaset felsefesinde doğal haklar; her bir kişinin yaşam, hürriyet ve mülkiyet hakkını tescil eden ve buna toplumun her bir üyesinin hem sahip olduğu hem de saygı duymakla mükellef kıldığı haklardır. Doğal hukuk teorisini Locke tıpkı Grotius gibi hem bireyin diğer canlılardan farklı olarak yaşamını sürdürebilmesi için temel hürriyetleri tescil eder hem de sosyallik içindeki bireylerin ilişkilerinde rehberlik görevi sağlayacak ilkeleri belirginleştirir. Doğal hukuk teorisi bireyin doğuştan sahip olduğu yaşam, hürriyet ve mülkiyet hakkını tescil eder. İnsanlar arasında sivil bir yönetim olmasa dahi herkesin diğerinin haklarına saygı göstermek zorun-

da oluşunu anlatır. Grotius gibi Locke da doğal hukukun evrenselliğini ve insanlığın ortak kaideleri olduğunu açıklar. Diğer bir husus ise doğal hukukun kaynağına ilişkin Grotiuscu açıklamadır. Buna göre, diğer canlılardan farklı olarak insan doğaya uyum sağlarken akli aracılığıyla hareket edecek, davranış ilkeleri geliştirecektir (Grotius, 1967: 7). Bu bakımdan Grotiuscu felsefede hukukun kaynağını oluşturan şey, akıl ile birlikte insanın sosyal doğasıdır. Burada doğru aklın ilkeleri ile kast edilen tündengelim yoluyla bir soyutlama taşımaz; aksine insanların davranışlarına ilişkin teamüller sonucunda ortaya çıkar.

Grotius ve Locke'un katkıları ile bir arada alındığında Rothbard'ın benimsediği doğal hukuk etiğinin iki yönü olduğu ileri sürülebilir. İlki bireyin varlığını sürdürebilmesine yönelik temel hürriyetler hiçbir grup, toplum ya da halkı ayırt etmeksizin herkesi kapsar. Bu özellikle, insanın kendisinin sahipliği olarak adlandırılan liberal ilkeyle bir arada düşünülebilir. Doğal haklar teorisyeni olan Locke, yeryüzünün insanogluna bahşedilmiş ortak bir mülkiyet olduğunu ancak kişinin ona kattığı emek ile özel mülkiyete dönüşeceğini ileri sürer. Bireyin yaşamını sürmek üzere hayat, hürriyet ve mülkiyet hakkına sahip olması hiçbir kişi, grup ya da kurumun onayına tabi olmaksızın, temel doğası tarafından tanınmıştır. Rothbard Locke'un bahsettiği temel hürriyetleri kısaca mülkiyet hakkı olarak anar. Zira kişinin bedeni ve akli aracılığıyla ürettiklerinin yegâne sahibi kendisidir. İnsanın kendisinin sahipliği doğal hukuk öğretisinin doğal bir sonucu olup, esasında insanın kendisinin üzerinde kendisinden başka hiç kimsenin hak sahibi olamayacağını anlatır.

Rothbard'ın doğal hukuk etiğinin ikinci bir yönü ise, her bireye diğerinin mülkiyet hakkını ihlal etmemeye yönelik sosyal bir ilke ortaya koymasıdır. Piyasa toplumunda uyulması beklenen tek liberteryen aksiyom, şahsına ve mülkiyetini korumak dışında kişinin bir başkasının şahsına ve mülkiyetine karşı herhangi bir zor kullanımının yasak olmasıdır. Daha açık bir ifade ile doğal hukuk, toplumun barışçıl düzeni için saldırmazlık aksiyomunu esas alan liberteryen ilkeye dayanır.

3.2. Gönüllülük, Mübadele ya da Saldırmazlık Aksiyomu

Günlük hayatta herkesin riayet ettiği ya da etmeye özen gösterdiği husus, kimsenin iradesini zorlamamak yönündedir. Toplumdaki üyelerin her biri, diğerine karşı zor dayatmadığı sürece yapıp ettiklerinde serbest olmalıdır. İnsanlar arasındaki işbirliğinin yegâne özelliği onun gönüllü olmasıdır. Gönüllük kavramını sıklıkla kullanan Gustave de Molinari (2009: 17-18), sosyal bir varlık olan bireyi, ihtiyaç ve çıkarlarını tatmin etmek için gönüllü olarak

bir araya gelen sosyal ve iktisadi düzenin bir üyesi olarak tarif eder. Gönüllülük, insanların tüm eylemlerinde bir başkasına şiddet içermediği sürece özgür olmasını gerektirir.

Molinari'nin gönüllük kavramını Rothbard, saldırmazlık aksiyomu olarak yeniden adlandırır. Saldırmazlık aksiyomu, toplum üyelerinin her birine diğerlerine karşı şiddet içermediği sürece tüm eylemlerinde özgürlük tanır. Saldırmazlık aksiyomu piyasa anarşizminin temel düsturunu ortaya koyar. İfade özgürlüğü, basın özgürlüğü, toplantı özgürlüğü gibi mağduru olmayan suçlar olarak adlandırılabilir pornografi, cinsel sapkınlık ve fahişelik gibi tercihleri de içine alacak şekilde temel hürriyetlerdir (Rothbard, 2006: 27)

Rothbard'ın saldırmazlık aksiyomuna göre bir başkasına sahtekârlık veya şiddet uygulamadığı müddetçe, herkes istediği bir şeyi elde etmekte özgürdür. Bu aksiyom esasında yeni bir şey olmayıp, günlük yaşantıda ekseriyetle herkesin kabul ettiği bir ilkedir. Başkasına ait bir şeye sahip olmak için sahibinin onu vermesi ya da satması için onu ikna etmek zorundasınız; onu çalamaz ya da tehdit edemezsiniz; komşunun okuduğu kitapları beğenmiyor ya da inandığı dini kötü buluyor olsanız dahi onu kendi istediğiniz gibi yapması için zorlayamazsınız (Huebert, 2010: 4). Liberteryenler günlük yaşantıda bireylerin büyük bir bölümünün uyduğu saldırmazlık aksiyomunu politik alana genişletirler.

3.3. Sözleşme, Hukuk ya da Düzenli Anarşi

Kuşkusuz anarşist toplumda tüm insanların diğerlerine şiddet uygulamaktan çekineceği düşünülemez. Anarko kapitalist toplumu devletli toplumdan ayıran en önemli nitelik, cebir kullanmanın olmaması değil, cebir kullanmanın kurumsallaşmamasıdır. Klasik liberal düşünce geleneğinde devletin hukuk nosyonunun bireyin diğerlerinden gelecek saldırılara karşı koruyacak mekanizma olduğu için vazgeçilemeyeceği düşüncesinin benimsendiği dile getirilmişti. Piyasa anarşizminde ise hukukun devlete içkin değil hem tarihsel hem de teorik perspektifte ondan çok daha önce var olduğu düşüncesi benimsenir. Bu kısımda devletli bir toplumun hukuk anlayışı ile piyasa anarşizmi arasında karşılaştırma yapmak yerine, piyasa toplumunun hukuk kodunun ne olabileceği üzerine bir tartışma yürütülebilir.

Piyasa toplumunda insanlar arasındaki hak ihlallerinin ya da anlaşmazlıklarının çözümü yine toplumun geçmişten getirdiği ve sosyal yaşamın barışına katkıda bulunduğu için var olan teamüllere, bireyler arasındaki akitlere dayanacaktır. Çünkü teamüller, örf ve adetler kendiliğinden zorlayıcılık taşır. Bu bakımdan hukuk, toplum gibi kompleks bir düzende ortaya çıkan teamül-

ler ve bireysel iradelerin sonucudur. Jasay' de bireysel iradeyi ve mülkiyet hakkını esas alan ve bireysel tercihlerin sonucunda kendiliğinden oluşan kaidelerin hakimiyeti, düzenli anarşiye karşılık gelir. Jasay (2005: 431) teamül ve adetlerin kendiliğinden herkesin uyduğu denklik pozisyonu olduğunu belirterek, kimsenin bu denklikten sapmayacağını, kendine çıkar sağlamanın yegâne yolunun bu düzen içinde kalmak olacağını ifade eder. Teamül, örf ve adetler, kendiliğinden zorlayıcılık taşırlar.

Teamüller ve adetler ile yasalar arasındaki gücü karşılaştıran Jasay, kendiliğinden oluşan kaidelerin ülkelerin yasal sisteminden çok daha etkili olduğunu ileri sürer. Buna göre günümüzde ülkelerin yasal düzenleme bakımından farklı olmamasına rağmen, bazılarının mülkiyet, hoşgörü gibi temel meselelere karşı duyarlılığını açıklayabilecek unsur, teamüller ve adetlerdir (Jasay, 2009: 42). Ülkelerin yasal sistemlerinden ziyade daha derinden gelen ve etkili olan husus toplumsal adetler ve teamüllerdir.

Düzenli anarşi, Jasayci ifadeyle, aynı zamanda sözleşme toplumu demektir. Sözleşmeden doğan kurallar birbirini beslediği sürece devam eder, aksi halde ilgili kurallar yok olur. Jasay'in (1999: 107) terminolojisinde teamül, metaforik bir anlaşmadır ve ne doğrudan ne de dolaylı olarak yükümlülük içerir. Taraflar arasında açık bir taahhüt de yoktur; ancak her biri diğerinin kendiliğinden ortaya çıkan normlara uygun hareket etmelerini beklediği bir ilişki içindedirler (Jasay, 1991:107). Jasay teamüllerin oluşumunun yalnızca tesadüfle açıklanamayacağını belirtir. Örneğin yoldaki geçiş üstünlüğü ve çarpışmayı engelleme tesadüflere bağlı değildir. İki araç karşı karşıya geldiğinde herhangi bir trafik kuralı yoksa kimin yol vereceği belki de gözdağı belki de pazarlık gücüyle desteklenen müzakere ile gerçekleşecektir. Çarpışma problemini çözmek üzere yolun sağından ya da solundan gitme yönünde bir adet kabul görecektir. Yeterli sayıda sürücü bu kurala uyduğunda teamüle dönüşecektir ve bu kurala uymak herkes için iyi sonuçlar doğuracaktır (Jasay, 1991: 113-114). Birçok insanı gayri resmi olarak birbirine bağlayan zımnî sözleşmenin teamül olduğu anlaşılabilir.

3.4. Kendiliğinden Doğan Düzen

Daha geniş bir başlık olarak anarşist ideolojiye ve dolayısıyla piyasa anarşizmine yöneltilen eleştirilerden biri de devletsiz toplumda kuralların uygulayıcısı, yaptırım hükmünü güçlendiren cebir tekeli olmayacağı için şiddet ve kaosun hâkim olacağı yani bir düzenden söz edilemeyeceğidir. Çalışmanın ikinci kısmında siyaset felsefesinde genel kabul gören devlet taraftarı yaklaşımının devletsiz düzeni ilkelik, yetersizlik, kaos ve şiddet ile ilişkilendirdiği

ileri sürülmüştü. Bu tarif aynı zamanda anarşinin yöneticinin olmaması anlamından ziyade düzenin olmadığına dair bilgi ve algıyı kullandığına işaret eder. Bu bakımdan niçin piyasa anarşizminin kaos ve düzensizlik olmadığı açıklanmalıdır. Piyasa kurumunun işleyişini en iyi ifade eden kavram olarak kendiliğinden düzen düşüncesinin izlerini Friedrich Hayek'den Herbert Spencer'a, Adam Smith'ten David Hume'a kadar pek çok düşünürde bulabiliriz.

Düzen kavramını kısaca "ilişkiler durumu" olarak açıklayan Hayek (2012: 48) "yapma" ve "büyümüş" düzen ayrımı yapar. Buna göre yapma düzenler sistem, yapı, kalıp kavramına yakın şekilde kullanılır ve genellikle biri ya da birilerinin tasarımlarının ürünüdür. Oysa büyümiş düzen, çeşitli türdeki unsurların kompleks bağlantılarının sonucudur (Hayek, 2012: 48-49). Düzen, toplumsal işbirliği hatta yasa ve hukukun yalnızca devletli topluma özgü araç ve kurumlar gibi algılanması, birkaç yüzyıllık devletli hafızanın ürünüdür. Klasik liberal düşünce geleneğinde ise kendiliğinden doğan düzen kavramı ekseriyetle iktisadi sistemi açıklamak üzere kullanıma eğilimindedir. Oysa yalnızca piyasa kurumunu değil aynı zamanda dil gibi kültürel bir sistemi ve hukuk gibi bir kurumu da kendiliğinden doğan düzenle açıklamak mümkündür.

Hayekçi nitelendirme ile yapma düzen, günümüzde neredeyse bilinen, hakim tek düzendir. Diğerlerinin yani piyasanın, hukukun ya da başka bir büyümiş düzenin kendiliğinden varlığını sürdürmeyeceği ancak devlet gibi yapma bir düzen içerisinde var olabileceği düşüncesi yaygınlıkla kabul edilir. Ancak yapma düzen ile büyümiş düzen arasındaki farkı ortaya koyduğumuzda müdahaleleriyle birlikte devletin piyasayı, dili ya da hukuku yozlaştırdığı açık şekilde görülecektir.

Büyümiş düzene ait kurumun cismini, merkezi karar alma komitesini bulmak mümkün değildir. Zira yoktur. Piyasa her biri amaca sahip binlerce ekonomi aktörünün çok yönlü etkinliğinin ürettiği fiyat sinyalleri ile işler. Hukuk, binlerce yıldır insanlar arası ilişkilerde test edilen hakkaniyet ilkelerinin oluşumuyla var olmuştur. Benzer şekilde doğal diller, hiç kimse tarafından icat edilmediği gibi gelişimi ya da o toplumda kullanımının sona ermesi, çevrelerine olan intibakına bağlı olarak değişmiştir (Kalkan, 2013: 4). Dolayısıyla büyümiş düzenler, kompleks kurumlardır ve onun kesin bilgisine ulaşarak yönetmek ve yönlendirmek mümkün değildir. Ancak yapma düzenler gibi yönetilmeye kalkışıldığında, yanlış sinyaller verileceği için doğal işleyişi zarar görecektir.

Sonuç:

Bu çalışmada, liberalizmler içinde tanınırlığı en az olan anarko kapitalist toplumun felsefesine dair temel önermeler belirginleştirmeye çalışıldı. Neredeyse diğer tüm liberalizmlere yakın uygulamaların olduğu sistemler geçmişte ve günümüzde var olmuştur. Devletli liberal bir toplum tüm nimetleri ile birlikte ürettiği sorunları tespit etmek gibi bilinirliğe de sahiptir. Buna karşın, piyasa anarşizmi olarak adlandırdığımız devletsiz bir piyasa toplumu ise eski çağlarda uygulama bulduğuna dair görüşler olmakla birlikte modern çağda tecrübe edilmiş bir düzen değildir. Bu sebeple yöneltilecek pek soru ve itiraza açık olduğu baştan kabul edilmelidir.

Diğer yandan anarko kapitalizmin yaşanan tecrübeler ile birlikte devletli liberal düzene ait sorunları tespit etmek ve yeni bir alan açmak gibi üstünlüğü de vardır. Şüphe yok ki, anarko kapitalizm klasik liberalizmin giderek Amerikan liberalizmine doğru kayışına yönelik tepkinin de ürünüdür. Geçtiğimiz yüzyıldan beri yaşanan dönüşümde klasik liberalizm, birey yerine toplumsal grup, çoğunluk, halk gibi kolektife, *laissez-faire* anlayışına uygun piyasa anlayışından müdahaleciliğe, sınırlı devlete anlayışından düzenlemeci, güçlü devlet anlayışına doğru kayma yaşamaktadır. Anarko kapitalizm ise liberalizmin sınırlarını yeniden birey, mülkiyet ve piyasa eksenine çekmektedir.

Diğer dünya görüşleri gibi liberalizmde de benimsenen değerler ve ilkelelerin somutlaştığı yer, siyaset alanıdır ve devlet kuramındadır. Amerikan liberalizmi hürriyetlerin pozitif niteliğe de sahip olmasını talep ederken, adaleti yeniden tanımlarken devletin toplumsal birliğin temeli olmasıyla birlikte dağıtımçı işlevini çağırılmaktadır. Klasik liberalizm, temel hürriyetlerin koruyucu olarak devleti meşrulaştırırken, onu başka bir kurum ile ikame edilemeyeceğini de dolaylı olarak savunur. Anarko kapitalizm ise, mülkiyet hakkından başka bir şey olmayan temel hürriyetler için tali olan devlet ve siyaset alanında değil piyasa kurumundadır. Anarko kapitalizm, yalnızca sahip olunan kaynakların bir kısmının değil tamamının özel mülkiyet sahipliğinde olması gerektiğini savunur. Zira piyasa kurumu diğer liberalizmlerde olduğu gibi iktisadi alandaki üstünlükleriyle değil, toplumda geçerli iş görme biçimi ol(an)ması gereken gönüllü ilişkilerin bütünüdür. Özel mülkiyet, gönüllü ilişkiler, mübadele gibi araçlarıyla birlikte piyasa kurumu; toplumun kendiliğinden ürettiği ve yüzyılların testinden geçmiş kurum olarak bireysel mal ve hizmetler gibi kolektif hizmetleri de sunmak bakımından yeteneklidir. Bu bakımdan anarko kapitalist toplum felsefesi, klasik liberalizmden sapma değil aksine devletli liberal düzenin ürettiği sorunları aşabilecek düzen için iyi bir başlangıç noktasıdır.

Kaynaklar:

- Adam Smith, *Milletlerin Zenginliği*, çev. Haldun Derin, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2006.
- Albert Jay Nock, *Our Enemy The State*, William Morrow & Company, New York, 1935.
- Andrew Vincent, *Modern Politik İdeolojiler*, çev. Arzu Tüfekçi, Paradigma Yayıncılık, İstanbul, 2006.
- Anselme Bellegarrgue, "Anarşi Düzendir," çev. Nil Erdoğan ve Mustafa Erata, *Anarşizm: Özgürlükçü Düşüncelerin Belgesel Bir Tarihi*, Der. Robert Graham, Versus Yayınları, İstanbul, 2007, 94-97.
- Anthony De Jasay, *Political Economy, Concisely: Essays On Policy The Does Not Work And Markets That Do*, Ed. Harmut Kliemt, Liberty Fund, Indianapolis, 2009.
- Anthony De Jasay, "Liberalism, Loose or Strict," *Independent Review*, Sayı: 9/ 3, 2005, s. 427- 432.
- Anthony De Jasay, *Tercih, Rıza, Sözleşme*, çev. Alişan Oktay, Liberte Yayınları, Ankara, 1991.
- Ayn Rand, "Objektivist Etik" *Bencilliğin Erdemi*, Çev. Nejdet Kandermir, Plato Yayıncılık, İstanbul, 2006, s.11-49.
- Benjamin Tucker, *Instead of A Book, By a Man Too Busy to Write One; A Fragmentary Exposition of Philosophical Anarchism*, B.R. Tucker, New York, 1893.
- Buğra Kalkan, *Klasik liberalizm Geleneğinde Kendiliğinden Doğan Düzen Kavramının Gelişimi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2013.
- David M. Hart, "Gustave De Molinari and The Anti-Statist Liberal Tradition I," *The Journal of Libertarian Studies*, Sayı: 5, 1981, s. 263-290.
- Frank Van Dun, *Natural Law. A Logical Analysis*, *Etica @ Politica*, Sayı: 2, 2003, s.1-29.
- Franz Oppenheimer, *Devlet*, Çev. Alâeddin Şenel ve Yavuz Sabuncu, Phoenix Yayınları Ankara, 2005.
- Frederic Bastiat, "The Philosophy Of Plunder" *Economic Sophisms*, İng. çev. Arthur Goddard, Foundation For Economic Education, New York, 1996.
- Friedrich Engels, *Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni*, Eriş Yayınları, Ankara, 2003.
- Friedrich Von Hayek, *Hukuk, Yasama, Özgürlük*, çev. Atilla Yayla, Mehmet Öz, Mustafa Erdoğan, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2012.
- Gavin Kennedy, *Adam Smith: A Moral Philosopher and His Political Economy*, Palgrave Macmillian, New York, 2008.
- Gustave De Molinari, *Production Of Security*, İng. çev. J. Huston McCulloch, The Ludwig Von Mises Institute, Auburn, 2009.
- Gülri Özök, "Sivil ve Siyasi Özgürlükleri Bağdaştırma Çabası: Rawls," *Liberal Düşünce Dergisi*, Sayı:15, Yaz 1999, s.15-27.
- Hugo Grotius, *Savaş ve Barış Hukuku (De Iure Belli Ac Pacis) Seçmeler*, çev. Seha L. Meray, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, No: 222-204, 1967.
- Jacob H. Huebert, *Libertarianism Today*, Praeger, California, 2010.
- Jason Brennan, "Liberal Olmayan Liberaller: Yüksek Liberalizm Niçin Liberal Bir Görüş Değildir?" Çev. Hasan Yücel Başdemir, *Liberal Düşünce Dergisi*, Sayı: 56-57, 2009, s. 61-89.

- John Dunn, *The Political Thought of John Locke: An Historical Account of the Argument of Two Treatises of Government*, Cambridge University Press, Cambridge, 1969.
- John Locke, *Hükümet Üzerine İki İnceleme: Sivil Yönetimin Gerçek Kökeni, Boyutu Ve Amacı Üzerine Bir Deneme*, çev. Fahri Bakırcı, Babil Yayınları, Ankara, 2004.
- John Rawls, *Siyasal Liberalizm*, çev. Mehmet Fevzi Bilgin, İstanbul Bilgi Üniversitesi İstanbul, 2007.
- Joseph Proudhon, "Genel Devrim Düşüncesi," çev. Nil Erdoğan ve Mustafa Erata, *Anarşizm: Özgürlükçü Düşüncelerin Belgesel Bir Tarihi*, der. Robert Graham, Versus Yayınları, İstanbul, 2007, s.86-94.
- Karl Marx, & Friedrich Engels *Komünist Manifesto*, Alm çev. Nail Satlıgan, Yordam Kitapevi, İstanbul, 2014.
- Larry Gambone, "Pierre-Joseph Proudhon and Anarchism: Proudhon's Libertarian Thought and the Anarchist Movement," *Libertarian Alliance*, 2004, s. 1-7.
- Loren E. Lomasky, "İki Liberalizm Anlayışı," çev. Mustafa Erdoğan, *Liberal Düşünce Dergisi*, Sayı: 45-46, 2007, s. 27-57.
- Michael J. Sandel, *Adalet: Yapılması Gereken Doğru Şey Nedir?* Çev. Mehmet Kocaoğlu, Bing Bang Yayınları, Ankara, 2013.
- Mihail Bakunin, *Devlet ve Anarşi*, çev. Murat Uyurkulak, Öteki Yayınevi, Ankara, 1998.
- Murray Rothbard, *For a New Liberty: The Libertarian Manifesto*, The Ludwig Von Mises Institute, Auburn, 2006.
- Murray Rothbard, *İnsan, İktisat, Devlet I-II*, çev. Ahmet Uzun ve Ayşe Meral Uzun, Liberte Yayınları, Ankara, 2009a.
- Murray Rothbard, *Özgürlüğün Etiği*, çev. Recep Tapramaz, Liberte Yayınları, Ankara, 2009b.
- , "Exclusive Interview with Murray Rothbard", *The New Banner: The Forthnightly Libertarian Journal*, Sayı: 1/3, 1-5.
- P. A. Kropotkin, *Çağdaş Bilim ve Anarşi*, çev. Mazlum Beyhan, Öteki Yayınevi, İstanbul, 1999.
- Paul Thomas, *Marx ve Anarşistler*, çev. Devrim Evcı, Ütopya Yayınları, Ankara, 2000.
- Roberta Modugno Crocetta, "Murray N. Rothbard'ın Anarko-Kapitalist Siyaset Teorisi," çev. Mustafa Erdoğan, *Liberal Düşünce Dergisi*, Sayı: 45-46, 2007, s. 213-232.
- Ronald Dworkin, *Sovereign Virtue The Theory and Practice of Equality*, Howard University Press, Cambridge, 2000.
- Samuel Freeman, "İlliberal Liberteryenler: Liberteryenizm Niçin Liberal Bir Görüş Değildir?" çev. Atilla Yayla, *Liberal Düşünce Dergisi*, Sayı: 64, Güz 2011, s. 5-39.
- Stephen Davies, "Liberteryenizme Tarihi ve Güncel Açından Bir Bakış", çev. Atilla Yayla, *Liberal Düşünce Dergisi*, Sayı:64, Güz 2011, s.107-129.
- Will Kymlicka, *Çağdaş Siyaset Felsefesine Giriş*, çev. Ebru Kılıç, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2006.